

Чекаленко Л. Д.,

*докторка політичних наук, професорка,
професорка Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,*

*Ягеллонського університету,
Університету Адама Міцкевича в Познані;
провідна наукова співробітниця*

*Інституту всесвітньої історії Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ЧИ Є МАЙБУТНЄ В МОСКОВСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Порівняльний підхід до вивчення історії імперських утворень сприятиме розв'язанню наукової проблеми з'ясуванню появи і зникнення імперій і допоможе відповісти на питання: чи існує зв'язок між нестабільністю влади і загибеллю імперій. Як бачимо з історичного досвіду, причини загибелі імперій полягають у політичних, економічних та соціальних проблемах. Авторка тез, які є частиною ширшого дослідження, виявляє шляхи формування московської імперії, яка стала російською, і пояснює причини її збереження до сьогодні.

Підкреслимо, що проф. Чекаленко Людмила Д. вперше в історичному і політологічному вимірах розкрила феномен «рятування» російської імперії. Російську метрополію, що є центральною складовою існуючої імперіальної форми завойовника, винищувачем етносів, експлуататором і асимілятором загарбаних земель, врятували й відродили її васали – підкорені народи.

Імперія походить від лат. *Imperium* і означає наказ, верховна влада, одну з історичних форм державно-політичного управління. Наукову проблему, пов'язану з імперіями, досліджували переважно представники західної історичної і політологічної шкіл. Такі, як професор Оксфордського університету *Джон Дарвін (Darwin, J.)*, відомий британський академік *Джон Хатчинсон (John Hutchinson)*, *М. Саркіз, Ф. Вейман, Д. Сингер (Sarkees, M. R., Wayman, F. W., Singer, J.D.)* [1] та інші.

Американські і британські вчені вважають, що основним поштовхом до ліквідації імперій є посилення в їхніх надрах націоналізму. Однак, таке твердження може бути спірним, оскільки розпад імперських утворень і поява нових держав відбувається не тільки в результаті посилення національної самосвідомості суспільства. Причинами можуть бути військові зіткнення, економічні кризи, соціальні конфлікти тощо. І, на нашу думку, фактор націоналізму

є далеко не визначальним в процесі державотворення, оскільки націоналізм, який за деякими ознаками дорівнює патріотизмові, відповідною внутрішньою каральною політикою можна нівелювати або навіть використати, що ми спостерігаємо у тоталітарних державах.

В результаті Другої світової війни на географічній мапі світу з'явилися три десятки нових держав, які шукаючи міжнародного захисту, доволі швидко поповнили лави міжнародної Організації Об'єднаних Націй. Поява низки нових/старих державних утворень характеризує нову епоху завершення протистояння в холодній війні, коли з розпадом срср на порядку денному постали нові 15 країн – колишні радянські республіки Центральної і Східної Європи, а також Центральної Азії. Зарубіжні аналітики, як правило, не в захваті від чергових появ новоутворених держав і попереджають, що значна кількість нових суб'єктів/об'єктів міжнародних відносин віщує появу множинності недержавних акторів, які здатні вести війну. Тобто розглядають цей фактор безпечним викликом світової і регіональної стабільності. При цьому пригадаємо, як було зустрінуте світовим бомондом появу незалежної та ще й ядерної України [2] .

На фоні низки світових катаклізмів протягом минулих століть московська імперія продовжувала розширюватися, як і заморські імперії національних держав – Великої Британії, Франції, Іспанії, Португалії, Нідерландів і Бельгії, а також Японії. Більше того, хоча деякі імперії розпалися у ХХ ст., інші виникли або відновилися на нових засадах. Розпад московської імперії після 1917 року був врятований створенням радянського союзу. У подальшому радянський союз зміцнився перемогою над Німеччиною в 1945 році і отримав кільце маріонеткових держав у Східній і Центральній Європі. Російське утворення післявоєнних часів також можна віднести до неформальних імперій, яка мала ознаки імперського управління включеними до свого складу територіями, прикриваючись штучно нав'язаною ідеологією побудови соціалізму.

Проаналізувавши низку війн та їх наслідки, учені дійшли висновку, що тільки військовими чинниками – загрозами і війнами неможливо пояснити крах імперій і появу національних держав. Імперії відрізняються від сучасних національних держав, які формально є політично незалежними, культурно самобутніми та територіально обмеженими суспільствами, що мають єдину громадську культуру та інтегрують своїх мешканців через спільне громадянство. Насправді національні держави самі по собі є надзвичайно різноманітними.

Науковим методом, застосованим для вивчення питання імперій, є системний підхід для виокремлення серед них найбільш характерних груп, подібних своїми ознаками одна на одну. До першої групи включено так звані аграрні імперії романових, Габсбургів та Османської імперії, які протягом століть поглинали різноманітні

території, зокрема і незалежні вже сформовані продержавні утворення. Починаючи з сімнадцятого століття вони періодично воювали на своїх спірних прикордонних землях, утворюючи на лінії розмежування етнічно змішане населення, що в майбутньому породжувало нові війни і протистояння за приналежність неподілених територій.

До другої групи увійшли заморські імперії в Америці, Африці та Азії, яких визначено імперіями-націями. На відміну від аграрних, вони були переважно морськими, і під їх правлінням перебувало неєвропейське і нехристиянське населення. Широкомасштабна колоніальна експансія стала поштовхом до величезних промислових і комунікаційних революцій XIX ст. Навіть Китайська імперія опинилася під загрозою поділу через змову європейських держав і Японії, яка також висунула свої претензії до Китайської імперії.

На іншому полюсі світу посилилась радянська імперія, яку деякі західні експерти – зазвичай фахівці з історії срср, спираючись на тогочасні миротворчі ініціативи союзу, визначили як «імперію позитивних дій». На противагу думці президента США Рональда Рейгана, який назвав росію імперією зла (англ. Evil empire) [3].

Радянська імперія, що пережила революцію і громадянську війну, була збережена більшовицькою росією на бувшій території імперії романових, хоча й втратила Фінляндію, балтійські і польські території. Офіційно це була федерація рівноправних національних республік російського, білоруського, українського і закавказьких народів, але фактично російською вотчиною, що відверто і безкарно експлуатувала населення оновленої імперії. У всіх владних структурах і державних установах домінували росіяни, а в культурному і освітньому просторі – історія, культура і мова росії. Після Другої світової війни влада цієї імперії поширилася на Східну та Центральну Європу, з сателіт-держав яких було утворено соціалістичний табір.

Війною росія намагається схилити Україну до входження в орбіту російських інтересів, включити нашу територію до своїх кордонів, заселити наші землі своїми громадянами, тобто виправити власну демографічну ситуацію... Спротив українців викликає зростання ненависті і штовхає росію на крайні рішення.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що росія, як імперія, ще не пройшла своє історичне коло розвитку, яке пройшли всі інші держави, будучи імперськими. І в цій площині вона значно відстає від передових світових потуг. Імперія московії тільки формується, і в цьому переконуєшся, коли порівнюєш складові становлення і причини падіння імперій. Так, ця імперська схема країни моксель має очиститись, пройти весь шлях політичного, економічного і соціального розвитку, щоби в її надрах сформувалося цивілізоване громадянське суспільство, визріли демократичні сили, готові зробити виклик панівному олігархату.

Список використаних джерел:

1. Darwin, J. (2008) After Tamerlane: The Rise and Fall of Global Empires, 1400-2000. London: Penguin. Amazon.com; John Hutchinson. Warfare, Imperial Collapse, and the Mass Creation of Nation States Get access Arrow». 2017; Sarkees, M. R., Wayman, F. W., and Singer, J. D. Inter-State, Intra-State, and Extra-State Wars: A Comprehensive look at their Distribution over Time, 1816–1997', International Studies Quarterly, 49.
2. Інтерв'ю експосла Міллера 1993–1996. *Європейська правда*. 2023. 04.4.
3. Alfred J. Rieber. The Struggle for the Eurasian Borderlands: From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War. Cambridge: Cambridge University Press. {Рец. Seymour Becker}

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-31>

Шмагун А. В.,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна*

Обертій М. Г.,

*здобувач освітньої програми
«Публічне управління та адміністрування»
кафедри публічного управління і проектного менеджменту
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ НА ЯКІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Цифровий розвиток має значний вплив на освіту, як на якість, так і на доступність. Нові технології та методи навчання дозволяють створювати більш інтерактивні та захоплюючі навчальні матеріали, індивідуально адаптувати навчальний процес до потреб кожного здобувача освіти, незалежно від їхнього місця проживання чи фінансового стану.